

ANKARA-POLATLI ÖRNEĞİNDE SOSYAL DIŞLANMA AÇISINDAN MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİ

Ercan GEÇGİN

Ankara Üniversitesi DTCF Sosyoloji Bölümü

Öz

Sosyolojinin önemli kavramlarından biri haline gelen “sosyal dışlanma” bu çalışmanın temel çerçevesini oluşturmaktadır. Çalışmanın genel amacı Türkiye’deki mevsimlik tarım işçilerinin sosyal dışlanma durumunu, buna etki eden faktörleri Ankara-Polatlı örnekleminde ele alıp betimlemesini yapmaktır. Bu amaç kapsamında her çadırdan hane reisi, kadın ve genç olmak üzere toplam 170 görüşme yargısal örneklem tekniğine göre seçilip yapılmıştır. Bunun yanında derinlemesine görüşmelerden de faydalanılmıştır. Çadır kümelerinde, son derece ilkel koşullarda barınmakta olan mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik ve sosyal açılarından sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları görülmüştür.

Anahtar sözcükler Mevsimlik tarım işçiliği • sosyal dışlanma • Polatlı • Türkiye

THE CASE OF THE SEASONAL AGRICULTURAL LABOUR in POLATLI- ANKARA IN TERMS of SOCIAL EXCLUSION

Abstract

“Social exclusion”, a significant term in recent sociological studies, forms the focus of this study. It aims to investigate through a case-study of a population of Ankara-Polatlı agricultural workers the living conditions and contributing factors to the social exclusion of seasonal agricultural workers in Turkey. The group of workers are predominantly Kurdish speakers and most of them migrated from South East Anatolia to find seasonal agricultural jobs in Polatlı.

In total, 170 interviews were conducted with heads of the household, women, and children from every tent. To gain a close and intimate familiarity with the group and to understand and measure the impact of social exclusion, participant-observation is employed as a research strategy. During the informal survey the workers were questioned to evaluate the level of social exclusion on the basis of income, education level, social security, living conditions, ethnic identity, destitution and psychological situations.

In conclusion, the extremely harsh and isolating conditions that Ankara-Polatlı seasonal agricultural workers live in sustains their economic and social exclusion from recent social and economic politics of employers, farmers, nationalist groups, and the state.

Key words: Seasonal agricultural labour • social exclusion • Polatlı • Turkey

Giriş

Kesin bir kaydı olmamakla birlikte Türkiye çapında yaklaşık bir milyon mevsimlik tarım işçisinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Çukurova’dan İç Anadolu’ya, Ege’den Karadeniz’e kadar çok geniş bir alana yayılan bu işgücü, hem kendi yapısının hem de tarımsal yapının kayıt dışılığından dolayı çok fazla gündeme gelememektedir. Sadece trajik trafik kazalarında

meydana gelen ölümlerle anımsanan mevsimlik tarım işçileri esasında daha derin toplumsal sorunları barındırmaktadır. Fazla gündeme gelmemesinin arkasında tarımsal işgücünün örgütsüz yapısı da gerekçe gösterilebilir. Ancak mevsimlik tarım işçilerinin toplumsal yapıdaki yeri ve güncel toplumsal sorunlardaki etkisi göz önüne alındığında, konu üzerinde daha fazla durmayı gerektirmektedir. Bundan dolayı bu çalışma, mevsimlik tarım işçilerinin sosyal dışlanma problemi çerçevesinde, sosyolojik yönden yaklaşılmaya yönelik bir deneme niteliği taşımaktadır.

Son dönemde ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği açık bir uluslararası ekonominin “küreselleşme” sürecinden önce de olduğu belirtilmiş olsa da (Hirst & Thompson, 2000, s.8) *yeni kapitalist* veya *postkapitalist* yeni dönemde, üretimin ve emeğin esnekleştiği, bilgi teknolojisine dayalı *bilgi toplumunun* ve onun dinamiklerinin yeşerdiği, toplumsal sınıfların dönüşüp yeni farklılaşmalar ve anlamlar kazandığı, temel ekonomik karakterini de neo-liberalizmden alan yeni bir süreç de söz konusu olmuştur (Belek, 1999). Kapitalist üretim tarzının sadece yatay değil dikey yönden gelişmesinde eşitsiz bir uluslararası hiyerarşik sistem gelişmesi ve bu hiyerarşinin tepesinde gelişmiş kapitalist ülkelerin (merkezin) en dinamik sanayiye, teknolojilere, ürünlere ve nitelikli işgücüne sahip olmaları az gelişmiş ülkeler üzerinde pazar hakimiyeti kurmuş ve uluslararası işbölümü ile ticaretin lehlerine geliştiği, kapitalist üretim tarzının varlığını bu sistem içerisinde az gelişmişliğin de yeniden üretilmesini sağlayan bir yapıyı inşa etmiştir. Dünyadaki bu sosyo-ekonomik yapıda, hakim kapitalist ekonomilerle az gelişmiş ülkeler arasında oluşan entegrasyon ya da “eklemlenme”, dünya ekonomisinin merkezi ile çevresi arasında, bir tamamlayıcılık ortaya çıkarmış ve bunun farklı şekillerde de olsa yeniden üretmiştir/üretmektedir (Başkaya,2001, s.192-193).

1980 sonrası bu entegrasyon sürecinde etkilenen Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik öneminin de katkısıyla yeni dönüşümler yaşamaya başlamıştır. Ancak bu dönüşümler geçmiş dönemlerde yapısal sorun haline gelen eşitsizliklerin daha fazla derinleşmesi yönünde olmuştur. Bu süreçte, belli sektörler, belli işgüçleri, belli hayat tarzları yaşama şansı bulurken belli bölgelerin, belli ülkelerin kenarda kalarak “dışlanma”ya maruz kaldığı söylenebilir. Küreselleşme sürecine ayak uyduramayan ve kenarda kalmak zorunda bırakılan olgular, bölgeler ve insanlar, mekansal değişikliğe zorlanmıştır. Türkiye’de doğu-batı ekseninde meydana gelen bu tarihsel bölgesel farklılık/eşitsizlik, “dışlanmış” Doğu ve Güneydoğu’nun

aynı zamanda yoksullaşmasına, büyük kentlere doğru meydana gelen göç ile birlikte kendi sorunlarını da büyük kentlere taşımasını beraberinde getirmiştir (Sönmez, 1998 ,s.7). Bu bölgesel eşitsizlikler, bölgenin toplumsal yapısı ve yeni kapitalist üretim ilişkiler ile ulusaşırı eklemlenmeler çerçevesinde ele alındığında temel ilgiyi son dönemdeki kırsal dönüşüme yönlendirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği

Türkiye’de köylü işletmeleri, küçük üretici niteliğini korumasına karşın demografik devresinin belli bir devresinde emek fazlası içererek işgücü “ihraç” edebilir, diğer aşamalarında ise emek kıtlığı durumundan düşerek yabancı işgücü kullanabilir. Köylü işletmesi, yıllık üretim devresinin çapa, hasat gibi belirli zamanlarında yerel veya bölge dışından gelen emek fazlasına ve tarım işçileri kitlesine başvurarak ücretli işgücü istihdam edebilir (Boratav,2004, s.39). Genel olarak köylü işletmelerinde ücret karşılığında daimi veya geçici olarak çalışanlar tarım işçisi niteliğini almaktadır (Erkuş vd.,1995). Geçici veya mevsimlik tarım işçileri de tarımsal işlerin yoğun olduğu zamanlarda istihdam edilen grup olmaktadır (Çalgüner, 1943, s.36). Özellikle ilkbahar ve yaz aylarında Çukurova, Ege, İç Anadolu, Karadeniz ve yer yer de artık GAP’ın etkisiyle Güneydoğu ve Doğu Anadolu’nun bazı bölümleri önemli derecede mevsimlik işgücü talep eden yerler olmuşlardır.

1980’lerden sonra ulusal kalkınmacılığın sona ermesi ve tarım/gıda sektörünün küresel etkilere açık hale gelmesi ile birlikte, kırsal kesimin sosyal ve ekonomik yapısında önemli ve hızlı dönüşüm eğilimleri ortaya çıkmıştır. Bu eğilimin başında tarımın kırsal bölgelerde yaşayanlar için en önemli geçim kaynağı olmaktan çıkması ve tarım dışı gelirlerin kırsal haneler için artan bir önem teşkil etmesi gelmektedir. Bununla birlikte sözleşmeli çiftçilik uygulamalarıyla kendini gösteren daha emek yoğun ve çeşitlenmiş tarım gibi yeni üretim örüntüleri kırsal bölgelerde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu eğilimler bölgeden bölgeye farklılık gösterse de yaşanan mali kriz, IMF’nin talepleri doğrultusunda tarımsal destekleme politikasının değiştirilmiş olması, gelişen teknoloji ile ulaşım imkanlarının artmasını ve üretimin çeşitlenmesi de hesaba katılırsa, geçmişte sadece devlet imkanları ile ayakta durabilen edilgen ve bağımlı köylü modelinden uzaklaşmaya başlanmış ve köyler adeta şehirlerin uzantısı halini almıştır. Ancak bu durumun yoğun olarak güney ve batı bölgelerinde yaşanmaktadır.

Tarım ve gıda sektörünün uluslararasılaşması ve deregülasyon eğilimleri kırsal bölgelerde fiyat, ürün ve üretim yapısını kalkınmacı döneme kıyasla çok daha karmaşık ve çok bileşenli bir hale dönüştürmüştür. Bununla birlikte kentsel işgücü pazarındaki yapısal değişimler ve bunun sonucunda metropollerin yeni gelenleri hazmetme kapasitesindeki düşüş, kentleri kırsal nüfus için potansiyel olarak daha az cazip hale getirmiştir (Keyder ve Yenal, 2003).

Araştırmanın Problemi, Amaçları ve Sınırlılıkları

1980 sonrasında küreselleşme ile birlikte uygulanmaya başlanan neo-liberal ekonomi politikaları az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde tarımsal yapının bağımlı bir şekilde çözülmesine neden olmuştur (Aydın, 2001). Bu süreçte tarımdaki işgücü de bağımlı şekilde artmıştır. Tarımda mevsimlik olarak çalışan işçilerinin topraksız köylülüğün bir uzantısı olması ve kalifiyesiz oluşu, hem ucuz iş gücü olarak kullanılmasını hem de hane içinde sömürü mekanizmasının artmasına beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği yapanların çoğunluğunun Güneydoğulu Kürtlerden oluşması etnik bir farklılığı ve sorunu da gündeme getirmektedir. Bu noktada topraksız köylülüğün ve Güneydoğu Anadolu’da uzun yıllardır devam eden düşük yoğunluklu savaşın veya Kürt Sorunu’nun dolaylı bir sonucu olarak etnik kimlik ile sınıfsal kimliğin toplumsal bütünleşme ekseninde mevsimlik tarım işçiliğinde buluşması, önemli toplumsal sorunları da içermesine neden olmuştur. Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal dışlanmaya maruz kalması da bu sorunlarla ilişkili olarak bu çalışmanın gerekçesini oluşturmaktadır. Sosyal dışlanmanın yurttaşlık statüsünü aşındıran etkisinin mevsimlik tarım işçilerinin kendi ülkeleri olan Türkiye’de mülteci konumuna doğru sürüklenmiş olmaları çalışmanın problemini teşkil etmektedir.

Bu çalışma kapsamında şu amaçlar doğrultusunda hareket edilmiştir:

- Mevsimlik tarım işçilerinin demografik özelliklerini belirlemek.
- Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal dışlanmaya boyutlarını ve bunun öne çıkan nedenleri ile buna etki eden faktörleri (eğitim, yoksulluk) ortaya koymak.
- Tarım işçileri içerisinde cinsiyete dayalı olarak sosyal dışlanma konusunda bir farklılaşma olup olmadığını saptamak.
- Cinsiyete dayalı olarak sosyal dışlanmayla ilişki olarak adaletsizlik hissi ve yoksulluk gibi konularda farklılaşma olup olmadığını saptamak.

- Son olarak da sosyal dışlanmayı ortadan kaldıracabilecek önerilerde bulunmak ve vatandaşlık hakkı temelindeki düzenlemelere dikkati çekmek.

Araştırmanın en önde gelen sınırlılığı, mevsimlik tarım işçilerinin Türkiye'nin farklı yerine dağılmış olmasından kaynaklı örneklem seçimindeki sorundur. Her ne kadar bu çalışmada ağırlıklı olarak belirli bir bölgeden ve benzer gelir özelliklerine sahip tarım işçileriyle görüşülmüş olsa da Türkiye geneli için gerek demografik ve gerekse sosyal açıdan homojen nitelikler taşımadıklarını da dikkate almak gerekmektedir. Bu konuda her ne kadar yapılan diğer araştırmalardan bilgiler elde edilmiş olsa da ilgili bakanlıkların herhangi bir veri araştırması bulunmadığı için Türkiye çapında bir genellemeye varmayı zorlaştırmıştır.

Alan araştırmasında çekilen sıkıntılar ise şöyle özetlenebilir:

- Özellikle kadınların Türkçe bilmemesi iletişimi zorlaştırmış ve gerekli bilgilerin alınmasını engellemiştir. Ancak bu durum alandan yardımcı olan kişilerin tercümesi sayesinde aşılmıştır.
- Her ne kadar bir araştırma olduğu söylenmiş olsa da görüşülen kişiler ilk olarak devletin bir yardım yapacağı beklentisi içinde oldukları gözlenmiş ve dolayısıyla da kendilerini mağdur gösterme eğilimlerine çoğunlukla rastlanmıştır.
- Aynı şekilde devletten gelindiği düşüncesi, güvenlik kaygısına yol açarak görüşmeciler ilk tanışma anında yapılan sohbetlerde önce "hiçbir sorunumuz yok" demelerine karşın, sohbetler ilerledikçe ve güven sağlandıkça her türlü sıkıntıyı aktardıkları gözlenmiştir.
- Çalışma saatlerinde işçilerin gündüz tarlada olmaları ve tarlaların da uzak mesafelerde olmasından ötürü gidilen çadırlarda bazen hiç kimse bulunamamış, bazen de evin reisi olmadığı için görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Bundan dolayı farklı zamanlarda görüşmeler yapılabilmıştır.
- Daha önce çeşitli üniversitelerden gelen araştırmacıların görüştüğü çadır kümelerinde "daha önce de geldiler, hiçbir sorunumuz çözülmedi" gibisinden yakınmalarla karşılaşmıştır. Bu durum, veri toplama sürecini ilk aşamada etkilemiş olsa da çalışmanın amacının zamanla anlatılmasıyla aşılmaya çalışılmıştır.

Sosyal Dışlanma Kavramı

Kökeni Fransız sosyologlarına dayanan “sosyal dışlanma” kavramı öncelikli olarak “sosyal engel”(pugam) ya da “sosyal aitsizlik” kavramlarına işaret etmiştir. Fransa’nın politik ortamında (1970’lerin ortasında) şekil bulan bu nosyon, birey ile toplum arasında bir bozulmayı içermesi anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında sosyal dışlanma kavramı, kompleks ve çok yönlü bir nosyon olarak görülmektedir. Hem bireysel hem toplumsal boyutu söz konusudur. Kavram, toplumda çeşitli dezavantajlı durumlara sahip olma, yabancılaşma ve özgürlüğünden mahrum kalma gibi yoksunluk/yoksulluk yönleri de bulunduğundan dolayı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel uzantılara sahiptir (Bhalla & Lapeyre, 1997 s. 419-420).

Son derece girift ve görelî tanımlamalar içeren sosyal dışlanma konusunda farklı açıklamalar söz konusu olmuştur. Saraceno (2002, s.17), sosyal dışlanmayı, çalışma hakkından yoksunluk ve toplumsal vatandaşlık haklarının (çalışma ile birlikte eğitim, sağlık gibi haklar) verilememesi şeklinde olmak üzere iki ayaklı bir sarkaç şeklinde ele almıştır. Levitas (2000, 359) ise sosyal dışlanmayı, yoksulluğun, işsizliğin ve emek piyasasına katılamamanın sonucu olarak ahlaki ve kültürel bir nitelik taşıdığını belirtmiştir. Daha geniş anlamında ise Sen (1999, 79), istihdam, eğitim, sağlık, beslenme, finans piyasaları, sosyal güvenlik, yetenek, politika, kültür gibi alanlardaki “yetersizliklerin yoksunluğu” şeklinde kullanılmıştır.

Genel olarak Avrupa’da, özel olarak da Fransa’da belirli toplumsal kesimlerin sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve iktisadi büyümeden adil ölçüde faydalanmamaları üzerine bina edilen sosyal dışlanma kavramı, ABD’de kendine özgü bir seyirde ve özellikle de zenciler ile göçmen Hispaniklerin hakim kapitalist üretim ilişkileri içerisinde tüketim ve sınıf ilişkilerinin dışında olmalarına göndermede bulunan “sınıf-altı” (underclass) kavramında, Latin Amerika ülkelerinde ise yoksunluk, yoksulluk ve eşitsizlik bağlamında toplumsal bütünleşmede sosyal ve politik haklardan yoksun bırakılma ekseninde karşılık bulmuştur (Özgökçeler, 2006, s. 6-14).

Üzerinde ortak bir birliktelik sağlanamayan sosyal dışlanma için üç farklı boyuttan tanımlamalar yapılmıştır (Sapançalı, 2005, s. 24-25):

1. Grupta yer alanlar, sosyal dışlanmayı çok boyutlu durum ve süreçler olarak ele almışlardır ve toplumun dışında kalan kesimin dinamik ve birbirine eklenmiş olgunun içinde değerlendirmişlerdir.
2. Grupta yer alanlar, daha çok insan ilişkileri boyutuyla ele almışlardır. Bireyleri, grupları ve toplumu içermesi bakımından üç düzey halinde kavrama bakmışlardır. Dışlanmayı sosyal bağın kopması, toplumda katılmada yetersizlik ve sembolik karşılıklı ilişkilerin kırılması süreci olarak görmüşlerdir. Ortak iyeliğin veya dayanışmanın sosyal sermayenin oluşturulması için katalizör görevi gördüğünü düşünmelerinden dolayı, dayanışma ağlarından yoksunluk, güvensizlik vb faktörler etkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu noktada sosyal sermaye kavramını ön plana çıkartmışlardır.
3. Grupta yer alanlar ise sosyal dışlanmayı sistemler ve çevre boyutu ile ele almıştır. Toplumsal sistem için gerekli alt sistemlerin yetersizliklerinden kaynaklanması ile meydana geldiğini düşünmüşlerdir. Demokrasi ve hukuk(yurttaşlık hakkı); işgücü piyasası(ekonomik bütünleşme), sosyal refah sistemi(sosyal bütünleşme), aile ve toplum sistemi (kişiler arası bütünleşme) eksenlerinin bu açıdan belirleyici olduğunu savunmuşlardır.

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk ile sosyal dışlanma arasında çok yakın bir bağ vardır. Yoksulluk az gelişmişlikle bağlantılı olarak barınmadan beslenmeye, eğitimden sağlık ve diğer hizmetlere erişimdeki yoksulluğa ve bunun sonucu olan fiziksel yoksunluk durumunda, yeterli istihdamın olmamasında ve diğer türden ayrımcılıklarla bütünleştiğinde artar. Yoksulluk, birçok durumda, karar alma mekanizmalarından dışlanma; siyasal süreç, çalışma hayatına ve kültürel faaliyetlere katılımın kısıtlanmasına ve yurttaşlık haklarının kullanılmamasına neden olur. Sosyal dışlanmanın bu süreçte yoksulluğu yeniden bir kısır döngüde üretmesi yoksulluğun kalıcı hale gelmesine neden olmaktadır.

Sosyal dışlanma konusu, her biri farklı sosyal teorinin kapsamına tekabül eden üç paradigma perspektifinde ele alınmaktadır. Bunlar, “dayanışma”(solidarity), “uzmanlaşma” (specialization) ve “tekelci” (monopoly) yaklaşımlardır (Byrne’den aktaran Sapançalı, 2005, s. 48).

Dayanışma paradigmasının temel çıkış noktası Rousseau ve Durkheim iken, de Foucauld, Xiberras, Schnapper, Costa–Lascoux, Douglas ve Mead, bu paradigmanın

gelişiminde önemli rol oynamışlardır. Bu paradigma, daha çok kültürel ve maddi toplumsal bağların kopması sonucunda paylaşılan değerlerin bütünü ifade eden toplumsal düzenin çözülmesi sürecine bir göndermede bulunur (Sapançalı, 2005, s. 50). Temel felsefi kökenini Fransız Cumhuriyetçiliğinden alan bu paradigma, toplumsal bütünleşmede önemli bir yeri olduğuna inandığı “sosyal dayanışma”nın normatif ve ahlaki dışsal etkiler tarafından belirlendiğini savunur. Dolayısıyla sınıfsal çıkarlar ve çatışmalar bu sosyal sistemde ikinci plandadır. Bu paradigmaya göre ulusal uzlaşmanın (konsensüsün) kolektif vicdan veya istenç etrafında kurulan toplumsal bağın kopması sosyal dışlanmanın da başlangıç noktasıdır (Silver,1994, s. 541). Bu paradigma, bütünleşme anlayışı bağlamında, kültürel sınırları önemsemektedir. Bu sınırlar, ikili sınıflar olarak adlandırılan toplumsal açıdan yoksul, etnik azınlık ve işsiz gibi olağan–dışı dışarı konumdakilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Özgökçeler, 2006, s. 6-23).

Temel felsefi çıkış noktası liberalizm olan *uzmanlaşma paradigmasında* sosyal dışlanma, bireysel rasyonelitenin kendi tercihi sonucunda ve piyasanın iyi işlememesi ve hakların zayıflaması ile meydana gelen bir olgu olarak ele alınır. Zira uzmanlaşma paradigması sosyal düzeni karşılıklı çıkarlar ekseninde hareket eden rasyonel seçim ya da mübadele ağı olarak ele alır. Toplumsal takaları ve farklılıkları kabul eden bu paradigma bireye rasyonel seçim imkanının varlığını yükleyerek, her alanda dışlanmanın olabileceğini, ancak bir alandaki dışlanmanın her alanda dışlanma anlamına gelmeyeceğini, dışlanmaya maruz bireylerin, sınırlar arasında hareket hakkına sahip olmak durumuyla uzmanlaşma, serbestliklerini korumakta, hızlı ve prodüktif olabilmektedir (Silver,1994, s. 542; Sapançalı, 2005, s. 52).

Sosyal dışlanma konusunda *tekelci paradigma* ise genel olarak *Weber’e* dayanmakla birlikte Marx, Marshall, Dahrendorf, Room, Townsend, Balibar, Silverman, Gobelot ve Bourdieu önemli bir derecede beslenme kaynağı olmuştur. Kıta Avrupasında İngiltere özelinde etkili olmuş olsa da ve liberal etkileri barındırsa da esas olarak “sosyal demokrasi” politikaları kapsamına giren bir felsefi ve politik özelliğe sahiptir. Tekelci paradigma, sosyal düzen içerisindeki güç ilişkilerine, statülere, toplumsal tabakalara/sınıflara bakar ve sosyal dışlanmayı güçlü grupların engeller koymasında arar. Toplumsal eşitsizlik ve hiyerarşik yapıda belirli kurallar belirli grupların gücünü meşrulaştırmaya yönelik olarak belirli sınırların çizilmesine diğer grupların bu sınırlara girişini kısıtlar. Toplumsal sınıfların, statülerin ve başka

siyasal güçlerin karşılıklı ilişkileri ve etkileşimlerinde ortaya çıkan sosyal dışlanma daha çok “sınıf-altı” analizlerde göz önünde tutulmuştur. Toplumsal bütünleşme açısından öne sürmüş olduğu argümanlar ise “sosyal demokrasi” çerçevesindeki vatandaşlık haklarıdır (Silver,1994, s. 543). Mevsimlik tarım işçilerinin etnik, ekonomik ve toplumsal açıdan dışlanma boyutları teknelci paradigma çerçevesinde daha kolay anlaşılabilir.

Yöntem ve Araştırma Teknikleri

Çalışma, mevsimlik tarım işçilerinin demografik özellikleri ile sosyal dışlanma boyutunu ele almakla sınırlı tutulmuştur. Bu bakımdan betimleyici bir araştırmadır. Yöntem açısından ise eleştirel yaklaşım benimsenmiştir.

Sosyolojide sosyal bilginin elde edilmesine yönelik genel olarak Pozitivizm, onun eleştirisi üzerinden yükselen Yorumlamacı Yaklaşım ve Eleştirel Yaklaşım olmak üzere üç hakim bilgi teorisi bulunmaktadır. Pozitivizm sosyal olguyu genelde niceliksel yöntemler aracılığıyla ortaya çıkarmaya çalışırken, Yorumlamacı Yaklaşım toplumsal yapının inşa sürecine bakmayı, bunun içinde hipotez ortaya koymak yerine, ona ulaşmaya yönelik tümevarımcı bir mantığı; Eleştirel Okul ise gerçekliğin görünenin arkasında olduğuna yönelik realist ontolojiye ve epistemolojiye uygun bir kavrayışta toplumsallığın özünü yaklaştırmayı bunun için de koşullara ve özellikle de “bağlam”lara bakmayı dikkate alır (Kümbetoğlu,2005, s. 39).

Araştırma esas olarak nicel verilere dayanmakla birlikte araştırmada nitel veriler de kullanılmıştır. Bu açıdan yöntemsel çoğulculuğu benimsemiştir. Mevsimlik (gezici) tarım işçiliği evreninde Ankara-Polatlı Beylikköprü, Yassıhöyük ve Sazlar Köyleri etrafında konaklayan mevsimlik tarım işçilerinin sayısının ve konumunun belirgin olmamasından dolayı olasılığa dayalı olmayan, yani yargısal örneklem seçimine gidilmiştir. Örnekleme yapılandırılmış görüşme uygulanmış, ilgili kişiler ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve gözlem tekniğinden de faydalanılmıştır.

Olasılığa dayalı olmayan örneklem seçiminde örneklem tesadüfen seçilmemekte, seçilecek örneklerde belirli özelliklerin varlığı aranmakta, bundan dolayı da evrendeki herkesin örnekleme seçilme şansı eşit olamamaktadır (De Vaus, 1990, s. 60). Mevsimlik

işçilerle ilgili genel bir literatür taraması sonrasında, genel ortalama özelliklere ve ulaşılabilirliğe en uygun mekan olarak Polatlı seçilmiştir.

Çalışmada mevsimlik tarım işçilerinin “sosyal dışlanma” boyutlarını ölçmeye veya ortaya çıkarmaya yönelik birden fazla soru kullanılmıştır. Gelir, servet, eğitim, sosyal güvenlik, yaşam koşulları, etnik kimlik, yoksulluk, eşitsizlik, kendini dışlanmış hissetme gibi açılardan sorular sorulmuştur. Ancak sosyal dışlanmanın son derece göreceli, çok boyutlu ve değişken olmasından ötürü öne çıkan unsurlar daha fazla dikkate alınmıştır. Sadece görüşmelerdeki belirli sorularla sınırlı kalınmamış, işçilerle geçirilen zaman arttıkça ve güven verildikçe sağlanan samimi ortamda daha sağlıklı bilgilerin elde edilmesi sağlanabilmiştir. Bununla birlikte gözlem tekniği de önemli ölçüde kullanılmıştır.

Araştırmanın Temel Bulguları ve Tartışma

Saha araştırmasına (survey) dayanan bu çalışma, Ankara Polatlı ilçesine bağlı Beylikköprü Köyü, Yassıhöyük Köyü ve Sazılar Köyü yakınlarında çadırlar kuran mevsimlik tarım işçileri üzerinde yapılmıştır. Ağustos-Ekim 2008 takvimleri arasında yapılan alan araştırmasında aynı çadırdan 70’i çadır reisi, 70’i kadın ve 30’u genç olmak üzere toplam 170 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca çadır kümesinin elçileriyle de derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Demografik Özellikleri

Cinsiyet açısından tüm örneklemin (170) %48,8’i kadından, % 51,2’i de erkekten oluşmaktadır. Hane reislerinin sadece %1’i kadın iken, gençlerde ise kadın oranı % 53,3, genç erkek oranı ise % 46,7’dir. Çadır reislerinin % 98,6’sı erkek, gençlerin % 53,3’ü kadın ve % 46,7’si erkektir (*Tablo 1*).

Tablo 1: Örneklemin cinsiyet dağılımı

Görüşme Tipi	Cinsiyet	Hane reisi		
		Genç	Toplam	
Kadın	S	1	16	83
	%	1,4	53,3	48,8
Erkek	S	69	14	87
	%	98,6	46,7	51,2
Toplam	S	70	30	170
	%	100	100	100

Çadır reislerinin yaşı en düşük 18 en yüksek 76 olarak çıkmıştır. Kadınlarda en düşük yaş 20, en yüksek yaş 63, gençlerde ise en küçük yaş 16, en yüksek yaş 24'tür (Tablo 2). Bu durum ağırlıklı olarak genç ve orta yaşlarda bir yoğunlaşmanın olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Örneklemin yaş ortalaması

Görüşme Tipi	Ortalama	Sayı	Ortanca	En Küçük Yaş	En Büyük Yaş
Hane reisi	37,6	70	37,5	18	76
Kadın	36	70	35	20	63
Genç	18,8	30	18	16	24
Toplam	62,4	170	90,5	54	163

Her yaş grubundan çalışana rastlanmıştır. Tablo 3'de kimlerle birlikte kaldıklarına bakıldığında çoğunluk çekirdek aile şeklinde olsa da diğer akrabaları kapsayan ve geniş aile özelliği barındıran çadır grupları da mevcuttur. Tarım işçiliğinde iş gücünün nicel tarafı önemli

olduğundan dolayı çalışabilecek durumda her kişi, çocuk olsun ya da olmasın iş alanına getirilmiştir. Çocuk sayısının her çadır kümesinde gözlemlenen sayısal yüksekliği de bunu göstermiştir. Çadır kümesinde her kişinin mutlaka çalışabileceği bir iş bulunabilmektedir. Çocuklar gerek tarlada, gerekse getir-götür işlerinde yoğun olarak çalışmaktadırlar. Bu durum gözlemlerle de elde edilmiştir. Çadırdaki sayısal yükseklik, üretimdeki işgücünün fazlalığı dolayısıyla da gelirin de artışı beraberinde getirmektedir. Kırsal ve geleneksel yapıda etkili olan ve güç ilişkilerinde belirleyici olan nüfus burada da kendini göstermektedir. Çadır içindeki niceliksel büyüklük aynı zamanda sosyal dayanışmanın da gücünü güçlendiren bir faktördür.

Tablo 3: Hane reisi tarım işçilerinin çadırlarda kimlerde kaldığına yönelik dağılım

Çadırdaki Kimlerle Kaldığı	Sayı	%
Sadece eşim ve ben	1	1,4
Eşim, ben ve çocuklar	49	70,0
Eşim, ben hem evli hem bekâr çocuklarımız	1	1,4
Eşim, ben, anne-baba ve tüm çocuklar	10	14,3
Anne-kardeşler	6	8,6
Ben ve kardeşler	3	4,3
Toplam	70	100,0

Örneklemin medeni durumuna bakıldığında çoğunluk evlilerden oluşmaktadır (%77,1). Genç grup arasında da %20 oranında evli vardır. Her çadırdaki genel olarak en az bir evli bulunmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4: Örneklerimin medeni durum dağılımı

Görüşme Tipi		Hane reisi	Kadın	Genç	Toplam
Medeni Durum					
Evli	S	63	62	6	131
	%	90,0	88,6	20,0	77,1
Bekâr	S	7	4	24	35
	%	10,0	5,7	80,0	20,6
Dul	S	0	4	0	4
	%	0	5,7	0	2,4
Toplam	S	70	70	30	170
	%	100	100	100	100

P<.05 Sd: 4

Doğum yeri konusunda tamamına yakını Güneydoğu Anadolu Bölgesinde cevabını vermiştir. İkametgâh yerleri ve nereden geldikleri sorulduğunda ise ağırlıklı oranda Hatay Dörtyol'dan, Şanlıurfa'dan, Diyarbakır'dan ve Adana'dan geldiklerini belirtmişlerdir. Çoğunluk çapa zamanından beri Polatlı'da bulunduğu için öncesinde Antalya, Mersin gibi güney yerlerde narenciye topladıklarını ifade etmiştir. Bundan sonraki çalışma alanları için ise az bir kesim nerde iş bulursa oraya, diğer çoğunluk ise sadece birkaç aylığına kendi evlerine döneceğini belirtmiştir.

Çadır kümelerinin çoğunluğunda ana dil Kürtçedir (92,9) (Tablo 5). Bunun yanında ana dili Arapça ve Zazaca olanlar da mevcuttur. Ana dili Türkçe olanlara rastlanmamıştır. Bu durum etnik birlikteliğe ilişkin önemli bir göstergedir. Arap ve Zazaların bulunduğu yerler ise yine kendilerine yakın görülen grupların bulunduğu yerler olmuştur. Bu etnik farklılığa işaret etmektedir. Çadır kümeleri etnik açıdan ayrı ayrı şekilde homojenlik taşımaktadır. Etnik

farklılıkların çok az bir kısmının iç içe kaldığı görülmüştür. Örneğin bir çadır kümesinde bir veya birkaç Zaza veya Arap çadırı görülmüştür. Hemşehricilik ya da tanışıklık bağları bir arada olmanın önemli gerekçeleri arasındadır.

Gerek çadır kümesinden gerekse Polatlı'da görüşülen ilgili kişilerden çapa döneminde yoğun olarak Arapların, ama soğan toplama zamanında ise yoğun olarak Kürtlerin rol aldığı belirtilmiştir. Çapada çalışan Kürtler genellikle toplama aylarına da kalabilmektedirler.

Tablo 5: Örneklemin ana dil dağılımı

Görüşme Tipi Ana dil		Hane reisi	Kadın	Genç	Toplam
		S	65	65	28
Kürtçe	%	92,9	92,9	93,3	92,9
	S	2	2	0	4
Arapça	%	2,9	2,9	0,0	2,4
	S	3	3	2	8
Zazaca	%	4,3	4,3	6,7	4,7
	S	70	70	30	170
Toplam	%	100	100	100	100

P>.05Sd: 4

Öğrenim durumu ile cinsiyet arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki söz konusudur. Kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüksektir (%83,1). Diğer bir önemli gösterge ise ortaokul ve lise mezunu oranının azlığıdır (Tablo 13). Okuldan terk olanların genel gerekçelerini maddi yetersizlikler, çalışmanın gerekliliği ve ailenin izin vermemesi şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 6: Örneklemin öğrenim durumu dağılımı

Öğrenim Durumu		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Okuma yazma bilmiyor	S	69	23	92
	%	83,1	26,4	54,1
Sadece okuma-yazar	S	5	18	23
	%	6,0	20,7	13,5
İlkokul mezunu	S	2	30	32
	%	2,4	34,5	18,8
İlkokul terk	S	4	5	9
	%	4,8	5,7	5,3
Ortaokul mezunu	S	1	6	7
	%	1,2	6,9	4,1
Ortaokul terk	S	0	4	4
	%	0,0	4,6	2,4
Lise mezunu	S	2	1	3
	%	2,4	1,1	1,8
Toplam	S	83	87	170
	%	100	100	100

P<.05 Sd: 6

Öğrenim durumuna ilişkin bilgiler tarım işçilerinin eğitimi önemsemediği ya da ikinci planda tuttuğu yorumu yapılsa da, esas olarak çalışma ve iş gücü ihtiyacından dolayı bu durumun doğduğu söylenebilir. Eğitimin giderek maliyet gerektirmesi ve sürekli ikametgâhın olması şartı bu durumu zorlaştırmaktadır. Çocuklarla yapılan bazı görüşmelerde yaz aylarında

uygulanabilecek eğitim programlarına sıcak baktıkları tespit edilmiş, bu yöndeki eğilimlerin yüksek olduğu görülmüştür. Ancak üzerinde durulması gereken nokta özellikle kadınların büyük oranda (%83,1) okuma-yazma bilmiyor oluşudur. Eğitim konusundaki bu özellik “sosyal dışlanma”nın bir göstergesi olarak ele alınmak durumundadır.

Dil, sosyal dışlanma için önemli bir işaret olduğundan dolayı, kadınların iletişim dünyası kendi yakın çevreleri ile sınırlı olduğu da dikkate alındığında önemli bir yoksunluk ve sosyal dışlanma olduğu yorumu yapılabilir.

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma, Yaşam Koşulları ve Sosyal Dışlanma ile İlişkisi

Sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve mekansal boyutları bulunmaktadır. Bu alanlardaki yetersizlikler ve sosyal iklime uyumu sağlayacak kapasitenin olmayışı her bir alanda ayrı ayrı dışlanmaları gösterebilmekle beraber içe içe geçmiş alanların birbirini besleyerek ortaya çıkardığı sosyal dışlanmayı görebilmek de mümkündür (Adaman & Keyder,2006). Mal ve hizmetlere erişim, geçinme yoksunluğu veya gelir yoksunluğu, yeni tüketim kültüründe satın alma gücünün yetersizliği, işgücü piyasasına katılabilmek için temel kaynaklardan mahrumiyet (eğitim, ulaşım gibi), işsizlik, eğreti istihdam, enformel istihdam ve atipik istihdam (güvencesiz iş) gibi maddi boyutlar ekonomik alandaki dışlanmayı meydana getirmektedirler. Mülkiyetten ve konuttan dışlanma, eğitim-sağlık gibi sosyal refah hizmetlerinden dışlanma, ise toplumsal alandaki dışlanmaya girmektedir. Demokratik haklar, vatandaşlık ve insan hakları, yönetime katılım gibi siyasal katılımı içeren yönler ise siyasal alandaki dışlanmaya işaret etmektedir (Sapançalı,2005, s. 130-207). Dolayısıyla mevsimlik tarım işçilerin dışlanma biçimleri, bu boyutlarının özelliklerini ortaya koyarak anlaşılabilir.

İşçilerin tamamının görüşmelerin yapıldığı yer ve zamanda soğan toplayıcılığı ya da taşınması işlerinde çalışmakta oldukları tespit edilmiştir. Araştırmanın yapıldığı aylarda 2008 yılının ücretleri konusunda henüz bir netliğin sağlanmadığı yönünde görüş bildirmiş olsalar da torba başı 1,80-1,85 TL gibi bir oran aralığında ücretlerin belirlendiğine ilişkin bilgiye sonradan ulaşılabilmektedir. Bir önceki yıl (2007) ise bu miktarın 1,70 TL olduğu belirtilmiştir. Ancak bu ücretler üzerinden tarım aracısı (elçi) % 10 da komisyon almaktadır. Bir tarım işçisi her gün çalıştığında kaldığı süre göz önünde bulundurulduğunda ortalama bin TL civarında bir ücret alabilmektedir.

İşçiler ücretlerin belirlenmesi konusunda İlçe Tarım Müdürlüğü, Kaymakamlık ve tüccarların oluşturulan komisyonun etkili olduğu yönünde bilgiler vermişlerdir. Elçilerle yapılan görüşmelerde ise kendilerine danışılmadığını belirtmişlerdir. Ancak bunda devletin tahsis etmiş olduğu elçilik belgesinin yokluğu da etkilidir. Her nasıl olursa olsun sonuç olarak tarım işçilerinden elçi olsa bile herhangi bir temsilci bulunmadan ücretleri belirlenmektedir. Ücretler ilgili olarak diğer bilgiler şunlardır:

- Tarım işçileri arasında %61,4'lük kesim ücretlerinde son 5 yılda azalma olduğunu, %31,4'lük kesim ise aynı kaldığını belirtmiştir. %75,7'lik çadır reisi kesimi ücretleri zamanında alamadığını belirtmiştir.
- Kadınların %94,2'si de ücretleri zamanında alamadıklarını ifade etmiştir. Ücretlerin zamanında verilmemesinin nedeni ödemelerin çek ile yapılmasından dolayıdır. Çok az da olsa bazen çekler karşılıksız çıkabilmektedir. Ama her halükarda ücretler ödenmektedir.
- % 94,3'lük kesim emeklerinin karşılığını alamadıklarını düşünmektedir. Bu oran kadınlarda da yüksek olmasına (%89,9) rağmen gençlerde biraz daha düşüktür (%70).
- Sosyal güvenlik açısından % 61,4'ü Yeşil Kartlı iken geri kalan kısmın hiçbir sosyal güvencesi yoktur. Herhangi bir sağlık sorunlarında ya da bir kazada ise öncelikle kendilerinin müdahale ettiğini, eğer sorun daha büyükse elçi ile irtibata geçerek sağlık ocağı veya hastaneye götürdüklerini belirtmişlerdir.

Sürekli çalışan tarım işçilerinin sosyal güvenliği 506 sayılı kanunla düzenlenmesine karşın özel sektörde çalışan geçici tarım işçilerinin sosyal güvenliğinin düzenlenmesi 17.10.1983 tarihli 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile sağlanmıştır. 18.5.1984 tarihli uygulama yönetmeliği ile bu kanuna tabi sigortalıların işlemleri hakkında düzenlemelere gidilmiştir. Kanunun 3. maddesi sürekli işi en çok 30 işgünü süren tarım işlerinde çalışanlara uygulanmak üzere düzenlenmiştir. Ancak bu kanun da isteğe bağlı olarak getirilmiş olup günümüz modern sosyal güvenlik sistemlerinin mecburiliğini göz ardı eden bir sonuç doğurmuştur (Yıldırak vd., 2003, s. 40).

Alınan ücret, ücretin belirlenmesi ve hukuki açıdan mevsimlik tarım işçiliğinin dikkate alınmamış olması, çalışmanın teorik çerçevesinde ele alındığında Tekelci Paradigmanın "sosyal sınıfların topluma dahil edilmiş kesimler lehine biçimlenmesine" (Sapançalı, 2005:53)

göndermede bulunan sosyal dışlanma düşüncesiyle de örtüşmektedir. Zira gerek iş veren konumundaki çiftçi ve tüccarlar lehine gerekse hukuki açıdan tanımlanmış sürekli işçiler lehine ve mevsimlik işçiler aleyhine işleyen bir reel durum söz konusudur.

Özellikle kadınların ve çocukların çalışma şartlarından ve yaşam koşullarından ileri gelen sağlık sorunlarıyla ilgili güvencelerin sağlanmasına yönelik hukuksal mevzuatın son derece yetersiz olduğu görülmektedir. Diğer çalışma alanlarında kadına yönelik ayrıcalıklar ne yazık ki tarım işçiliğinde ve özelde de geçici işçilikte hukuksal dayanağa kavuşturulmamıştır.

Tarım işçilerinde, kadınların çoğunluğu (%90) aldıkları ücretlerini eşlerine vermektedir (Tablo 7). Ataerkil yapının ve kadın üzerindeki erkek egemen otoritenin de bir yansıması olan bu bulgu, kadın emeğinin hane içerisindeki meta değerinin buna uygunluğunu çarpıcı şekilde göstermektedir. Kadın özerkliğinin ve diğer bulgularla birlikte bireysel özerkliğin olanaksız kaldığına dair de bir işarettir.

Tablo 7: Kadınların aldıkları ücreti ne yaptıklarına ilişkin dağılım

Aldığı ücreti ne yaptığı?	Sayı	%
Ben alırım	1	1,4
Eşim alır	63	90,0
Çocuklar alır	4	5,7
Kardeşim alır	1	1,4
Birlikte	1	1,4
Toplam	70	100,0

Kadınlar tarım dışında hane bireylerinin yemek, bulaşık, banyo, çamaşır gibi genel ihtiyaçlarının giderilmesinde de sorumludurlar. Kadınlar, tarım dışında bu işlere günde 3-4 saat ayırdıklarını belirtmişlerdir. Bazen gece yarısına kadar çalıştıklarını belirtenler de olmuştur. Tarım dışı bütün bu faaliyetlerde, kadınlardan yarısına yakını ancak çocuklarından veya komşularından yardım alabildiğini ifade etmiştir.

Çadır reisleri, çalışma yerinde yaşadıkları en önemli sıkıntının öncelikle mevsimin de etkisiyle sıcaklık olduğunu dile getirmişlerdir. Bununla birlikte önemli oranda tuvalet, su gibi temel ihtiyaçlara yönelik sorunlar da dile getirilmiştir. Sağlık açısından da özellikle çapada bel

ağrılarının meydana geldiği belirtilmiştir. Çalışma sürelerinin ve ücretlerinin belirgin olmaması, ücretlerini zamanında alamamaları, barınma şartlarının ilikelliği, yağmur zamanında korunaksız olmaları gibi yaşamsal konular da çalışma koşullarını etkileyebilmektedir. Bunun yanında sosyal ilişkiler anlamında köylülerin jandarma gibi davrandıklarını ve kendilerine küfrettiklerini, buna karşılık ses çıkaramadıklarını belirtmişlerdir.

Kadınların çalışma koşullarından dolayı çektikleri sıkıntılar sorulduğunda çoğunlukla “her şey sıkıntı” ve mevsimim ile iklim şartlarından dolayı da sıcaklığın yüksekliğinden duyulan şikayet dile getirilmiştir.

Kadınlar temizlik ve barınma sorunlarını yoğun bir şekilde dile getirmişlerdir. Suyun olmaması en büyük sıkıntıdır. Yassıhöyük Köyü yakınındakilerde su kaynağına uzaklık az iken, diğer çadır kümelerinde su bulunmamakta ve elçinin getirdiği su ile idare etmeye çalışmaktadırlar. Temizlik, banyo, bulaşık ve yemek için suyun önemini vurgulayan kadınların bir başka önemli sorumlulukları da su kaynağına yakın olsalar dahi genellikle suyun taşınmasından da sorumlu olmalarıdır. Bu koşullar, kadının barınma ortamındaki “çalışma” durumuna dair olumsuz nitelikler sayılabilir.

Barınma açısından çadırın iklim şartlarından dolayı yağmura dayanıklı olmaması da önemli bir sorundur. Çadırlar, kalın ama eski keten brandalardan meydana getirilmiştir. İskeleti özel yapılmış demirlerden oluşmaktadır. Rüzgâr tehlikesine karşı üstten ve yandan ağır toprakla bağlanmıştır. Yağmur zamanı çadıra su akışını engellemek için de etrafları kazılmıştır. Kimi çadırlar soğuktan korunmak için üstü naylonla örtülmüştür.

Gözlemlerde dikkat çeken önemli bir husus da çocuklar açısından da elverişsiz çadır ortamına rastlanılmış olmasıdır. Bir çadırda en az 4-5 kişinin barındığı görülmüş, çoğunluğunda sigara içenlerin de bulunması ve havalandırmanın sınırlı olması, sağlık açısından çocukları tehdit eden bir durum olarak görülmüştür.

Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Sosyal Dışlanma Ötekileşme ve Adaletsizlik Hissi

Avrupa Birliği (AB) Komisyonu sosyal dışlanmanın yapısal nedenlerinde birinci sırayı emek piyasasında meydana gelen değişimleri koymuştur. Küreselleşme olgusu ile birlikte gelişen teknoloji, endüstriyel yenilikler, üretim sistemindeki “esnekleşme” piyasa düzeni içerisinde becerilerden yoksun kalmış veya bu sistemin gerektirdiği yeterliliği sağlamayan kesimlerin dışlanmasını beraberinde getirmiştir. Komisyon diğer faktörler arasında sosyo-demografik değişimleri, doğurganlığın düşmesi, ailevi ve toplumsal yapıdaki dönüşümler, göçler, etnik, dinsel ve kültürel farklılıklar dolayısıyla meydana gelen değişimleri söz konusu etmiştir (European Commission, 2000).

Levitas’a (2000, s. 110-112) göre sosyal dışlanma, birbirleriyle iç içe geçmiş üç faktörden meydana gelmektedir. Bunlardan birincisi toplumu meydana getiren bireylerin/grupların sahip oldukları gelir durumu veya gelir yoksunluğu/yoksulluk; ikincisi, orta ve uzun erimli işsizlik sorunu, üçüncüsü ise bu iki nedenle birlikte taşınan sosyo-patolojik davranışlardır. Herhangi bir dışlanma biçimi başka bir dışlanmayı tetikleyebilmektedir.

Sosyal dışlanma, her ülkenin gelişmişlik düzeyine ve özgün koşullarına göre farklılık gösterebilmektedir. Genel olarak dezavantajlı gruplara gönderme yapan bu kavram ekonomik, toplumsal ve siyasal alandan dışlanma biçimleri şeklinde nitelik kazanabilmektedir (Sapançalı, 2005). Bu araştırmada bu üç alanı kapsayan ve dışlanmaya yol açan dezavantajlı durumlar tespit edilmiştir.

Tarım işçilerinde gerek kadın ve gerekse erkekler açısından sosyal dışlanmanın olduğuna yönelik bir hissin yüksek olduğu görülmüştür. Kadınlarda bu oran daha yüksektir (%63,8) (Tablo 8). Çadır reisi ve genç grupta da bu oranlar yüksektir.

Tablo 8: Tarım işçilerinde cinsiyet açısından toplumdan dışlanmışlık hissini dağılımı

Cinsiyet		Kadın	Erkek	Toplam
Kendisini toplumdan dışlanmış hissediyor mu?	S	51	38	89
	%	63,8	48,7	56,3
Evet	S	29	40	69
	%	36,3	51,3	43,7
Hayır	S	80	78	158
	%	100	100	100
Toplam	S	80	78	158
	%	100	100	100

P<.05 Sd:1

Dışlanmanın kendilerince nedenleri sorulduğunda ise şu cevaplar verilmiştir:

- Batıdakilerin lüks hayat yaşadıklarından söz etmektedirler.
- Özellikle kadınlar, dil probleminden dolayı dışlanma içerisindeyler. Türkler tarafından kendilerinin “keklik” gibi görüldükleri, batıdakilerle eşitsiz şartlarda yaşadıkları gibi ifadeleri kullanarak gerekçelendirmişlerdir. Bununla birlikte özellikle temizlik ve sağlık konusunda eşitsizliklere de vurgu yapmışlardır.
- “Doğulu olduğumuz için farklı davranıyorlar.” şeklindeki ifadeler sıklıkla karşılaşılmıştır. Bunu Kürt oldukları için yaptıklarına inananların oranı yüksektir. En önemli delil olarak da yolda Polatlı’ya gitmek için otostop çektiklerinde yoldan geçen hiçbir arabanın durup kendilerini almadığını göstermişlerdir. Ayrıca kendilerinin hastaneye alınmadığını iddia edenlere de rastlanmıştır. Kendi anlatımlarından bu tür bulgular kendilerini “öteki” olarak gördüklerinin de bir göstergesidir.

Giddens’in *düşüngüsellik* (refleksif) kavramına etnik kimliğin ötekileşme dolayısıyla kendi içinde nasıl bir dayanışma örüntüsü sağladığını anlamak açısından başvurulabilir. Giddens (1999) toplumsal pratiklerin sürekliliğinde düşüngüsellik belirlenimliliğine işaret eder.

Düşüngüsellik, insanların gösterdikleri, diğer insanlardan da göstermelerini bekledikleri eylemin sürekli gözetimi (Giddens, 1999, s. 43)olarak ortaya konulmaktadır. Tarım işçileri, yerli halkın gözünde kendilerinin Doğulu, Kürt veya işçi-yoksul olarak bilindiğinin ve bundan dolayı da fazla temasa geçilmemesi gerektiğinin farkındadırlar. Yaşanan düşük yoğunlu çatışmadan kendilerinin de sorumlu tutulduklarını düşünmektedirler.

Kadın ve erkek tarım işçileri aynı şekilde büyük şehirde yaşayanlarla aralarında adaletsizlik hissi duyduklarını belirtmişlerdir (Tablo 9). Kadınların erkeklere göre daha yüksek düzeyde adaletsizlik hissi yaşadığını belirtmeleri anlamlıdır. Zira kadın her bakımdan sömürü ile yüz yüzedir. Bu adaletsizlik hissi sosyal dışlanmanın yaşandığına ve bunun nasıl algılandığına yönelik de önemli bir işarettir. Çalışma hayatı, iş ilişkileri, etnik kimlik, yoksulluk, barınma, sağlık, eğitim gibi noktalar bu adaletsizlik hissini gerektirenler olarak belirtilmiştir. Bunun yanında;

- İşçiler, az kazanç sahibi ve yoksul olduklarından dolayı da adaletsizliğe uğradıklarını belirtmektedirler.
- Benzer şekilde gençler de özellikle iş imkânı, yoksulluk ve eğitim bakımından adaletsizlik yaşandığını belirtmişlerdir. Bir kadın gencin şu ifadesi adaletsizlik hislerini özetlemektedir: “onun varlığından benim yokluğumdan”.

Tablo 9: Tarım işçilerinde cinsiyet açısından büyük şehirdekilerle arasında adaletsizlik hissi yaşama durumu

Cinsiyet		Kadın	Erkek	Toplam
Evet	S	70	65	135
	%	86,4	79,3	82,8
Hayır	S	11	17	28
	%	13,6	20,7	17,2
Toplam	S	81	82	163
	%	100	100	100

P>.05 Sd:1

Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma, etnik kimlik ve yoksulluk ile emek piyasasındaki etkisinden dolayı yakından ilişkilidir (Saavedra vd., 2002).

Yoksulların kaynaklara ve teknolojiye erişimlerinin yeterli bir düzeyde olmaması, yoksulların gerçekleştirdiği üretimin emek-yoğun şeklinde olmasına yol açmakta ve üretim faaliyetlerinde harcanan zamanı artırmaktadır. Fazla zaman gerektiren ve düşük verimliliğe sahip işler, toplumun daha yoksul kesimini oluşturan kadınlar ve çocuklar tarafından yapılmaktadır (Sapançalı, 2005, s. 60).

Yoksulluk ve sosyal dışlanma fenomenlerinin nedenleri öncelikle iktisadi ve sosyolojik yapı ile ilişkilidir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma, sosyal koruma hukukunun alanına girmektedir. Nitel ve nicel açıdan sosyal koruma sistemleri güçlü olan toplumlarda, sosyal koruma sistemi zayıf olan toplumlara göre yoksulluk ve sosyal dışlanma boyutu daha az görülmektedir (Balci,2002 ,s.478).

Özellikle Avrupa ülkelerinde yoksulluk 1970'lere kadar asgari düzeye indirilebilmişken, bu süreçten sonra sistemin yetersizliğinden dolayı sosyal dışlanmayı da içine alan yeni bir olgu olarak tekrar gündeme gelmiştir. Bu süreçte toplumun egemen yaşam biçimlerinden dışlananlar, hukuk sisteminin de dışında kalmışlardır. (Balci, 2002, s.478).

Tarım işçilerinin tamamı kendilerini yoksul olarak görmektedir. Tarım işçilerinde cinsiyet ile yoksulluğu kader olarak görme arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki vardır. Her iki cinsiyet de yoksulluğu kader olarak görme tutumu yüksek çıkmıştır (%73,6) (Tablo 34). Yoksulluğun kader olarak kabul edilmesinin arkasında dinsel düşüncenin etkisini aramak gerekir.

Tablo 10: Tarım işçilerinde cinsiyet açısından yoksulluk-kader ilişkisi

Cinsiyet Yoksulluk bir kader midir?		Kadın	Erkek	Toplam
		Evet	S	70
%	85,4		61,7	73,6
Hayır	S	12	31	43
	%	14,6	38,3	26,4
Toplam	S	82	81	163
	%	100	100	100

P<.05 Sd:1

Çadır reisi üzerinden kuşaklar arasındaki meslek dağılımına ilişkin elde edilen bulgularda, çoğunluğunun anne babasının ve hatta dedesinin tarım işçiliği yapmış olduğu görülmektedir. Bunun yanında çiftçilik ve hayvancılık ile uğraşmak giderek azalmıştır (Tablo 11). Bu durum tarımsal yapının çözülüşünü akla getirirse de işçilerin yoğunluklu olarak Güneydoğu'dan gelmiş olması ve bölgenin özgün sosyo-ekonomik yapısı ile tarihsel politik gerekçeleri akla getirmektedir. Dolayısıyla kuşaklar arasına bakıldığında tarım işçiliğinin süreklilik kazanarak yeniden üretildiği görülmektedir. Ancak diğer taraftan bakıldığında emeğin kendini yeniden üretebilmesi ile işverenin veya genel olarak toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesi arasında çelişki söz konusudur. Tarım işçiliği kol emeğine dayalı güce ihtiyaç duyarken bunun kuşaktan kuşağa aktarılıyor oluşu toplumsal düzen içerisinde diğer statülere ve dikey sınıfsal ilişkilere giremediğini de göstermektedir. Bu durum sosyal dışlanma önemli dayanaklarından biridir.

Tablo 11: Hane reisinin anne, baba ve dedesi bakımından meslek dağılımı

Meslek	Anne (%)	Baba (%)	Dede (%)
Belediye işçisi	0,0	2,9	0,0
Çiftçi	12,9	21,4	22,9
Çoban	0,0	0,0	1,4
Hayvancılık	10,0	20,0	18,6
Tarım işçisi	41,4	55,7	44,3
Toprak ağası	0,0	0,0	1,4
Ev hanımı	35,7	0,0	0,0
Bilinmiyor	0,0	0,0	11,4
Toplam	100	100	100

Kaç yıldır çalıştığına ilişkin sorulara hane reisleri ve kadınlar yaşları oranında cevaplar vermişlerdir. Genç grubunda ise en az 1 en çok 20 yıllık cevap çıkmıştır. Yoğunluklu olarak 10 yıldan fazla verilen cevaplar düşünüldüğünde çocukluk yaşıyla birlikte tarım işçiliğine başladığı anlaşılabilmektedir.

Tarım işçilerinden çadır reislerinin % 90'ı, kadınların % 94,3'ü, gençlerin ise % 88,5'i tarım işçiliğini sevmediğini ifade etmiştir. Neden tarım işçiliğini seçtiklerine yönelik soruya çoğunluk "yoksulluk", "mecburiyet", "başka iş yok" gibi gerekçeler göstermiştir.

Tablo 12: Kadınların evlenmeden önce tarım işçiliği yapıp yapmadıklarına ilişkin dağılım

Evlenmeden önce tarım işçiliği yapıp yapmadığı	Sayı	%
Evet	58	87,9
Hayır	8	12,1
Toplam	66	100,0

Tarım işçiliği konusunda kadınlarda da benzer süreklilik vardır. Evli kadınların %87,9 gibi önemli bir bölümü evlenmeden önce de tarım işçiliği yaptığını belirtmiştir (Tablo 12). Bu durum aynı toplumsal ortam içerisinde evliliklerin yapıldığına ilişkin de bir işarettir. Diğer taraftan ise tarım işçiliğinin yeniden üretilmesine ilişkin bir bulgu olarak, kadınların aynı toplumsal yapı içerisinde hapsediklerine dair de bir tespittir. Bununla birlikte kadının eğitim durumu, dil ve sosyal kaynaklardan yoksunluk gibi faktörler sosyal açıdan geçişkenliğini, hareketliliğini de etkilemektedir.

Tekelci paradigma çerçevesinde bakıldığında erkek egemen sistemin tekelci konumu kadınların sosyal hayattan dışlanmasına ve ataerkil yapıya bağımlı hale getirmesine neden olduğu söylenebilir. Tüm sosyalleşme imkanları erkeğin elindedir. Kadın hem dil, hem de sosyal kapasite bakımından dışlanmaktadır. Özellikle genç kızların dışarıda dolaşması engellenmektedir.

Çocuklar ile ilgili bazı gözlemler

Tarım işçilerinin durumlarını sosyal dışlanma açısından daha iyi görebilmek için çocukların yaşam hallerine de bakmak gereklidir. Bu doğrultudaki kimi önemli gözlemler şunlardır:

- Çocuklar toplu halde olmanın avantajlarını yaşamaktadırlar. Genellikle oyunlar bu açıdan toplu oynamaya müsaittir. Ama yine de ara sıra bireysel oynayanlar da gözlemlenmiştir.

- Kendi aralarında ağırlıklı olarak Kürtçe konuşurlarken görüşmeler yapıldığında Türkçe konuşmayı yeğlemişlerdir.

- Çocuklar, tüm imkanlardan ve bulabildikleri her şeyden maksimum düzeyde yarar sağlamaya dayalı oyunlar geliştirmektedir. Buldukları her yeni nesneyi oyuncağa dönüştürebilmektedir. Örneğin top olmadığından büyük soğanları top mahiyetinde kullanabilmektedir. Çok az çocukta oyuncak görülürken çoğunluğun toprakla oynadığı gözlemlenmiştir.

- Televizyonlarda ya da popüler olanlardan alınan her şeyde taklide varan modellere rastlanmıştır. Şarkılar karşılıklı dans eşliğinde söylenerek oyunlaştırılmaktadır. Ancak

burada öncülük yapanların rolü büyüktür. Bu kişiler ise genellikle 7 yaş üstü ilkokula gidenlerdir. Ancak televizyona erişim imkansızdır.

- Anne ile iletişimleri sürekli canlıdır. Anneler her ne kadar ilgisizmiş gibi görünse de onu kontrol eden bir davranış şekli geliştirilmiştir. Annenin elbisesine dokunmak bile önemli bir temas olabilmektedir.
- Hemen hemen her ailede birden fazla çocuk olduğu için, en küçük çocuğu koruyan mutlaka biri çıkmaktadır. Ailede öyle bir çocuk yoksa şayet ailenin yaşlıları bu görevi üstlenmektedir. Birkaç çadının küçük çocuklarına (akraba düzeyinde) bakan ileri yaşlı kadınlar da vardır.
- Anneler çocuklara özel olarak zaman ayırmamaktadır. Sadece hasta olanlara özel ilgi gösterilmektedir. Birlikte oyun oynanmamaktadır. Oyun sürece kendi başlarına ya da akranlarına bırakılmıştır. Sorulduğunda kimsenin çocuğuna masal anlatmadığı cevabı alınmıştır.
- 4-5 yaş üstü çalışabilen her çocuk tarlaya götürülebilmektedir. Tarlalarda çalıştırılan çocuklara rastlanmıştır. Özellikle soğanların küçük-orta-büyük şeklinde ayrı ayrı toplanmasında pratikleşenler de vardır. Bu açıdan çocuk emeğinin her hanede yoğun şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Çocuklar bağlamında tarım işçiliğini ele almak başka bir araştırma yoğunluğunu gerektirse de tarım işçiliğinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve sosyal dışlanmada çocukluk şartları da önemli derecede etkilidir.

Çocukların bilişsel ve ahlaki gelişim süreçlerinde çevrenin rolü önemli sayılmaktadır. Örneğin oynanan oyunların niteliği, toplumsal farkındalığın ve toplumsal becerilerin, duyu-hareket ve biliş becerilerinin kazanılmasında etkilidir. Kişiliğin gelişiminde ve toplumsallaşma süreçlerinde ailenin rolü üzerinde de önemle durulmaktadır (Gander ve Gardiner, 2001: 247-320). Ancak tarım işçiliğinde doğan bir çocuk, ortalama modern bir hayatın bilişsel ve toplumsal davranış bakımından sahip olunan tüm olanaklardan uzaktır. Bunun ileride eğitim hayatına ve toplumsal ilişki biçimlerine de olumsuz etkisinin olacağı kuşkusuzdur.

Modern hayatın önemli toplumsal sorunlarından biri haline gelen çalışan çocuklar sorunu; yoksulluk, eğitim sorunları, sağlık sorunları, işsizlik ve sosyal güvenlik gibi genel temel sorun alanlarının bir sonucu olmakla birlikte aile tarafından ihmal ve istismar, beslenememe, serbest zamanın değerlendirilememesi ve psiko-sosyal açıdan gelişememe gibi sıkıntıları da doğuran önemli bir konudur (Küçükkaraca, 2001, s. 459). Bu sorunu yoğun bir şekilde tarımda çalışan çocuklarda bulabilmek mümkündür.

Toplumsal kaynakların farklı kesimlerce kontrol edilmesine ve farklı kesimlerin de engellenmesine dayanan sosyal dışlanma mekanizmasının toplumsal eşitsizliğin bir sonucu olarak gören tekelci paradigmanın (Sapançalı, 2005, s. 53) gerek sınıfsal gerekse etnik temeldeki vurgusu tarımdaki çocuk işçiliği açısından da akla gelmektedir. Zira tarım işçisi çocuklarının etnik açıdan Kürt olmaları, kendi aralarında, oyunlarda Kürtçe konuşmaları; buna karşın toplumsal ve eğitsel kurumların bu etnik gerçekliğe uygun olmaması veya bunu değiştirmeye dayalı bir sistemin geliştirilmemiş olması, mevsimlik tarım işçiliğinde çocukluktan başlayan ve gelişimsel süreç içerisinde mevcut toplumsal sistemin birçok boyutunda sosyal dışlanmanın halihazırda yaşandığını göstermektedir.

Bütün veriler ışığında mevsimlik tarım işçiliğindeki sosyal dışlanmayı tekelci paradigma açısından şu boyutlar ile değerlendirmeye gidilebilir:

- Mevsimlik tarım işçiliğinin kuşaktan kuşağa aktarılan bir sistem olduğu söylenebilir. Bu sistem çeşitli etnik ve işgücü ağları ile geleneksel yapı sayesinde kendini yeniden üretebilmektedir. Etnik açıdan belli gruplar belirli kişiler ile çalışmayı tekele dönüştürmüşlerdir. Bu işverenler için de tercih edilen bir durumdur. Örneğin Araplardan ziyade Kürtler tercih edilmektedir. Yani Araplar emek sürecinden (özellikle soğan toplama zamanında) bir şekilde dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.
- Mevsimlik tarım işçiliğinde ekonomik açıdan sosyal dışlanma, öncelikle işçilik ücreti konusundadır. Hâlihazırda işçiler ücretlerin belirlenmesinde zaten herhangi bir etki gücüne sahip değildirler. Kamu otoritesi, çiftçiler ve tüccarlar ekonomik alandaki dışlanmanın aktörleri ve tekelleri konumundadırlar.
- Hukuki hakları bakımından dışlanmaya maruz kalmışlardır. Elçilerin kendi ifadeleriyle Polatlı'ya her yıl ortalama 30 bin tarım işçi gelmektedir. Sadece Polatlı göz önüne alındığında dahi bu sayı yüksektir. Dolayısıyla hiçbir hukuki düzenlemeye gidilmemiş

olması vatandaşlık hakları açısından da bir dışlanmanın söz konusu olduğunu göstermektedir.

- Sosyal açıdan sosyal sermaye ve kültürel sermayenin son derece düşük olmasından dolayı kendini yeniden üreten bir sistem ve bu sistem içerisinde yoğun olarak başta çocuk emeği ve kadın emeği olmak üzere hane içinde bir sömürü mekanizması yaratabilmektedir. Modern hayata katılımda ve gündelik hayatın modern kanallar aracılığıyla yeniden üretilmesi noktasında bir dışlanma söz konusudur.
- Bunun yanında geleneksel toplumsal ataerkil yapıdan kaynaklı olarak kadının kendi dünyasına sıkışıp kalması başka bir sosyal dışlanma boyutudur. Çocukların eğitimden geri kalması ve insan kaynaklarını dikey hareketlilik için seferber edememesine ve dolayısıyla da geleceğe yönelik olarak “çözüm bulabilme kapasitelerinin” belirli kalıplar içerisinde sürmesine yol açmaktadır. Bunun yanında yoksulluk koşullarında ve ilkel barınma ve yaşam koşullarına sahip olmaları sosyal dışlanmanın bir başka objektif göstergesi olmaktadır.
- Kadınlar gündelik modern hayattan ataerkillikten dolayı dışlanırken çocuklar ise gerekli modern şartlardan uzak tutulmalarından dolayı dışlanmaya maruz kalarak “ötekilik” bilincinin inşa edilmesine neden olmaktadır.
- Yerel halk ile temasın son derece sınırlı olması ve derinlemesine görüşme yapılan kişilerin yerel halkın kendilerini “öteki” veya kendi deyimleri ile “düşman” görmeleri önemli bir başka dışlanma göstergesidir. Yine çadırların köyle uzak mesafede kurulmaya köylüler tarafından zorlanması da mekansal ve toplumsal dışlanmayı doğrulamaktadır.
- Etnik kimlik bakımından görünürde herhangi bir dışlanma söz konusu değilse de “karşılıklı muhtaçlık” ekseninde zorunlu bir kabul ve bunu örten “Müslümanlık” kimliği (ki tüm işçiler Sunni/Şafi mezhebindendir) yine önemli bir sosyal bağ olarak rolünü oynayabilmektedir. Bu kimlik bir şekilde toplumsal açıdan tutunma aracı olarak kullanılabilir.
- Elçilik en kazançlı statü olduğu için mevsimlik tarım işçiliğinin bu haliyle devam etmesini istemektedir. Herhangi bir değişikliğin ancak elçinin öncü rol olmasıyla ilişkili olmasından ötürü ve elçiliğin de kazanılmış bir statü olarak değiştirmeye yönelik işaretler içermemesi, elçiliğin de sosyal dışlanmayı besleyen bir tekel olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çoğunluğunun Güneydoğu Anadolu'dan geldiği ve ana dilinin Kürtçe olduğu mevsimlik tarım işçileri son derece ilkel koşullarda barınmakta ve yaşamaktadırlar. İşçilerin sosyal dışlanma açısından özellikle ekonomik ve sosyal yönler baskın şekilde ön plana çıkmaktadır.

Ekonomik alanda tarımsal açıdan işgücü piyasasında var olmalarına rağmen herhangi bir yasal güvenceleri yoktur. Bu yüzden atipik bir istihdama tabi oldukları söylenebilir. Ücretlerinin belirlenmesinde de herhangi bir etkileri söz konusu değildir. Bu yüzden işgücü piyasasının düzenlenmesinde ve belirlenmesinde tamamen dışlanmışlardır. Bunda kamu otoritesinin eşitsiz davranmasının yanı sıra mevsimlik tarım işçiliğinin örgütsüz yapısının da etkisi vardır.

Çalıştıkları ve konakladıkları mekanın olumsuz şartları dikkate alındığında, kamu otoritesinin bu yöndeki herhangi bir düzenlemeye gitmemiş olması mekansal dışlanmanın da varlığına işaret etmektedir.

Toplumsal bakımdan ise çoğunluğun mülkiyet yoksunu olması, eğitim seviyelerinin düşüklüğü, özel olarak da kadın ve çocukların eğitimden mahrum kalışları öne çıkan önemli unsurlardır. Kadınlar gerek çadır içinde gerek iş hayatında ve gündelik yaşamda çifte sömürünün üzerine bir de dil dolayısıyla sosyalleşme imkanlarından yoksun kaldıkları için sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Bununla birlikte Yeşil Kart dışında işçilerin sosyal güvencelerinin olmayışı, çocukların çocukluğunu yaşayabilecekleri daha uygun şartlardan uzak durmaları ve çalıştırılmaları, yoksulluk ortamı içerisinde bulunmaları toplumsal alandaki başka sosyal dışlanma göstergeleri olarak belirtilebilir.

Birincisi kamu otoritesi ve anlayışı, ikincisi işveren ve çiftçiler, üçüncüsü ise çevredeki muhafazakar ve milliyetçi hassasiyeti yüksek kesimler olmak üzere belli aktörler sosyal dışlanmanın etkileyici aktörleri olarak ön plana çıkmaktadırlar. Bunun yanında mevsimlik işçilerine aracılık eden elçilerin bu yapıdan son derece kazançlı çıkan grup olarak bu durumu değiştirmeye yönelik teşebbüslerde bulunmayışı içeriden bir aktör olarak sosyal dışlanmanın sürekliliğini sağlamada itici güç olabilmektedir. Sorunun çözümünde yine bu aktörlerin, yerel kamu ve sivil otoritelerin ve mevsimlik işçilerin oluşturmaları muhtemel öz örgütlülüğünün ortak kararları ve uygulamaları belirleyici olabilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal dışlanmadan kurtulabilmeleri için iki yönden öneri getirilebilir. Birincisi örgütlenme konusunda son derece çekimser (her ne kadar bunun gerekli olduğunu düşünseler de) olmalarına rağmen bunu kendi içlerinde gerçekleştirmeleri gerekliliği. Zira geleneksel yapıyı ve etnik ilişki ağlarını kendi sosyal sermayesi olarak kullanan tarım araçları (elçiler) sistemin en fazla kazançlı çıkan grubu olmalarından dolayı örgütsüz enformel yapıdan çok fazla beslenmekte ve bunun devamlılığını sağlamak istemektedirler. Gerek ücretlerinin belirlenmesinde gerekse sosyal hakların elde edilmesinde örgütlülük her zaman için önemli bir güç olabilmektedir. Diğer bir yön ise idari açıdan devlet mekanizmasının/hükümetlerin mevsimlik tarım işçilerinin haklarını da kapsayan yeni bir tarım yasasını çıkarıp yürürlüğe koymasındır. Bu yapılmadığı vakit on binlerce işçinin üzerinden yürüyen enformel mekanizma bu sistemin yeninde üretilmesini sağlayacak ve sosyal dışlanmanın etnik kutuplaşmayı tetiklemesine hizmet edecektir.

Kaynakça

- Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). Poverty and social exclusion in the slum areas of large cities in Turkey, *Report for the European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities* DG:Brussels.
- Aydın, Z. (2001). Yapısal uyum politikaları ve köylünün beka stratejileri. *Toplum ve Bilim*, 88, 11-31
- Balcı, Ş.G., (2002). Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın hukuki nedenleri ve çözüm arayışları. *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* (Ed., Yasemin Özdek), 271-289, Ankara: TODAİE yayınları.
- Başkaya, F., (2001). *Az Gelişmişliğin Sürekliliği*, (4. Baskı), Ankara: İmge.
- Belek, İ., (1999). *Postkapitalist Paradigmalar*, (2. Baskı), İstanbul: Sorun.
- Bhalla, A., & Lapeyre, F. (1997). Social exclusion: towards an analytical and operational framework. *Development and Change*, 28 (21), 413-433, UK: Blackwell.
- Boratav, K. (2004). *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*, (3. Baskı), Ankara: İmge.
- Çalgüner, C. (1943). *Türkiye’de Ziraat İşçileri*, No:132, Ankara: Yüksek Ziraat Enst. Yayınları.
- De Vaus, D.A. (1990). *Survey in Social Research*, (2. Basım), London: Unwin Hyman.

- Erkuş, A., vd.(1995). *Tarım Ekonomisi*, Ankara: A.Ü. Ziraat Fak. Eğitim Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.
- European Commission (2000). *Communication from the Commission: Building an Inclusive Europe*, Brussels
- Gander, M.J. & Gardiner, H. W. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (yayına hazırlayan: Bekir Onur), 4. basım, Ankara: İmge.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun Kuruluşu*, Ankara: Bilim ve Sanat yayınları.
- Keyder, Ç., & Yenal, Z.,(2003). Kalkınmacılık sonrası dönemde Türkiye’de kırsal dönüşüm eğilimleri ve sosyal politikalar. *İktisat Üzerine Yazılar I: Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar* (iç.), Derleyen: A.H. Köse, F.Şenses, E.Yeldan, 357-382, İstanbul: İletişim.
- Küçükkaraca, N., (2001). *Küçük İşletmelerde Çalışan Çocukların Sorunlarına Genel Bir bakış, Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları*, Ankara: TİSK yayınları.
- Kümbetoğlu, B., (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam.
- Levitas, R. (2000). *Breadline Europe: The Measurement of Poverty*, Bristol: The Policy Press.
- Özgökçeler, S., (2006). Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Saavedra, J.,& Torero, M.,& Nopo, H., (2002). Social exclusion in Peru: An invisible wall a research program on the relationship between ethnicity and economic and social outcomes”, *Grupo de Analisis para el Desarrollo*, Lima, Peru .
- Sapançalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Saraceno, C.,(2002). *Social Exclusion: Cultural Roots and Diversities of a Popular Concept*, Columbia: Columbia University Press
- Sen, Amartya K. (1999). *Development as Freedom*, New York, NY: Knopf Press.
- Silver, H., (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms, *International Labour Review*, 133 (5–6), 531-578.

YAZAR HAKKINDA

Ercan Geçgin, Ankara Üniversitesi DTCF Sosyoloji Bölümünde araştırma görevlisi olarak doktora öğrenimini sürdürmektedir. Lisans eğitimini 2004 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. 2009 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümünden *Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyolojik Analizi: Ankara Polatlı Örneği* başlıklı tezi ile yüksek lisans derecesini aldı. Tarım işçiliği, mevsimlik tarım işçiliği, kırsal sosyoloji, toplumsal cinsiyet, kültür sosyolojisi, sosyal dışlanma, sınıf çalışmaları ve sosyal politika temel ilgi alanları arasındadır.

SUMMARY

In this study, experiences of social exclusion of seasonal agricultural workers, living in tents around the three different villages in Ankara-Polatlı has been investigated. Most of the workers, living in the untenable conditions, are Kurdish speakers who have migrated from South East Anatolia. In the context of social exclusion of the workers, social and economical areas are significant. The interviewees were %48,8 female and %51,2 males of the group including the heads of the household, women, and children from every tent.

Although they have an important role in the labor market, the workers do not have any kind of legal job security or economic stability in this atypical type of employment. The workers have no effective power in describing their daily wages because of the social and economical exclusion exerted upon them. Additionally, we may say there is social exclusion together with economical exclusion. In particular, women and children are too far away or do not have transportation to social services and it is impossible to develop inclusion in home due to inadequate social opportunities.

It has been described that most of the workers are unpropertied, have low education level, and mostly women and children are lacking education. Women in the group are more excluded, doubly in labor-life and house-life, because of exploitation by husbands and infacillitated alternate economic opportunities. In addition, many do not have health insurance because they lack a Green Card or for other reasons and the children of agricultural migrants are living in unhealthy conditions to promote proper childhood growth.